

УДК 378.147:811.111(07)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.66-2.28>**О. Л. Тамаркіна**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного університета**Л. І. Байдак**старший викладач кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного університета

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЗВО В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У цій статті авторами розглядається питання щодо методологічних підходів в організації самостійної роботи студентів ЗВО. У сучасних умовах реформування вищої освіти і входження України до європейського простору в рамках Болонського процесу настає якісно новий етап розв'язання проблеми організації самостійної роботи студентів. Діяльність фахівця в умовах ринкових відносин полягає в подальшому прискоренні зміни професійних знань, умінь і навичок, здатності самостійно, швидко і якісно вдосконалювати свою кваліфікацію. Зміст процесу навчання у виші полягає у здобуванні необхідних для професійної діяльності знань, умінь і навичок, а також знань про способи діяльності, які забезпечують одержання і використання цих знань як у практичній роботі за спеціальністю, так і в повсякденному житті. Самостійна робота студентів є невід'ємною частиною і логічним продовженням лекційно-семінарської системи навчання. Студент має оволодіти методикою самостійної роботи під час лекційного заняття. У студентів ЗВО необхідно сформулювати вміння слухати і конспектувати лекції, оскільки робота над ними саме і потребує значних зусиль: уміти не лише слухати, а й сприймати, усвідомлювати зміст лекцій, систематизувати і групувати знання, творчо їх осмислювати. Глобальні інтеграційні процеси сучасного світу – об'єктивна тенденція розвитку всіх сфер суспільного життя. Вони охопили суспільне виробництво, культуру, духовне життя, освітню та наукову сферу. Процес інтеграції системи утворення України до Європи, впровадження принципів Болонського процесу в університетську систему освіти, перегляду методології контролю якості освіти в системі вищої школи і є метою модернізації вищої освіти України та створення такої моделі освітнього процесу, в якій би оптимально поєдналися кращі вітчизняні і зарубіжні традиції. Суть Болонського процесу полягає у формуванні перспективи загальноєвропейської системи вищої освіти, що ґрунтується на спільності фундаментальних принципів функціонування. Цей процес з'явився поштовхом для перегляду принципів і методології контролю якості освіти за міжнародними стандартами і позитивно впливає на якість підготовки студентів в українських вузах.

Ключові слова: методологічні підходи, євроінтеграція, самостійна робота, Болонський процес, внутрішня мотивація.

Постановка проблеми. Євроінтеграція як стратегічний напрям розвитку країни зумовлює перебіг не тільки економічних, соціальних процесів, які відбуваються в країні, але й освітніх. Тому вища освіта розглядається як ключовий фактор подальшої європейської інтеграції України. Економічний розвиток, соціальний добробут суспільства неможливі без наявності висококваліфікованих кадрів. А в період всеохоплюючої глобалізації забезпечення однакового рівня освіти є передумовою досягнення конкурентоспроможності підприємств на глобальному ринку. Тому при обраному країною курсі євроінтеграції питання мобільності студентів, поширення їх кругозору, перейняття досвіду є дуже актуальними.

На наш погляд, особливу роль «об'єднувача» відіграють принципи методології. Методологія є не простим механічним поєднанням методів,

приймів, методик пізнання. Методологія – це певним чином упорядкована логічна система взаємозв'язку і взаємодії феноменів, що її формують.

Проблема самостійності студентів у навчальному процесі як основа відповідального ставлення до професійної підготовки є однією з найважливіших. Питання самостійності знаходиться у сфері наукового інтересу як педагогів, так і психологів. На думку В. Якуніна, самостійність і творчість – це особливі форми прояву активності як суб'єктивної характеристики. Самостійність характеризує людину з точки зору її порівняної незалежності від зовнішнього оточення [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Освіта XXI століття спрямована на удосконалення фахової підготовки особистості у поєднанні з ґрунтовною базою загальноосвітніх знань. На сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні мето-

дологічні підходи потребують вдосконалення. Аналізуючи актуальних дослідження, ми спиралися на роботи авторитетних науковців В. Анісімова, Л. Гур'єва, Д. Зюзіна, П. Кравчука, В. Кудіна, В. Мадзігона, І. Підласого, В. Сластьоніної, І. Харламова та інших. Методологічні аспекти у своїх роботах досліджували К. Абульханова, Т. Парсонс, І. Родигіна, К. Савченко, О. Садівник, Л. Сень, Г. Терещук, Н. Фоменко та багато інших. Аспекти розвитку самостійності є об'єктом досліджень багатьох спеціалістів, а саме В. Буряка, Л. Гапоненко, Л. Жарової, І. Лернера, М. Махмутова, Ю. Шибалової, В. Якуніна та ін.

Мета статті – це спроба окреслити сутність основних методологічних підходів в організації самостійної роботи студентів ЗВО в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Методологія (гр. μέθοδος – шлях дослідження, спосіб пізнання, λόγος – наука, слово, вчення) – 1) вчення про методи пізнання й перетворення дійсності; 2) сукупність прийомів дослідження, що їх застосовують у будь-якій науці [4, с. 536]. Це поняття трактують залежно від рівня розгляду. Так, методологія педагогіки є системою знань про структуру педагогічної теорії, принципи підходу і способи набуття знань, які відображають педагогічну дійсність, а також системою діяльності з одержання таких знань і обґрунтування програм, логіки, а також як вчення про цю систему [3]. Вона включає такі положення: а) вчення про структуру і функції педагогічного знання; б) вихідні, ключові, фундаментальні педагогічні положення (теорії, концепції, гіпотези), які мають загальнонауковий смисл; в) вчення про логіку і методи педагогічного дослідження; г) вчення про способи використання одержаних знань для вдосконалення практики. Отже, методологія в педагогіці поєднує наукові знання про педагогічний процес, педагогічну діяльність, педагогічну культуру, культуру професійного мислення педагога тощо. У такому розумінні поряд із системою знань про структуру педагогічної теорії і способами набуття знань виділяється система наукової діяльності педагога-дослідника, який здійснює фундаментальні (теоретичні й емпіричні) та прикладні дослідження.

Таким чином, методологія в педагогіці поєднує наукові знання про педагогічний процес, педагогічну діяльність, педагогічну культуру, культуру професійного мислення педагога тощо.

Розглянемо наявні методологічні підходи в педагогіці. Методологічні підходи дають вичленувати проблеми педагогіки та визначити стратегію й основні способи їх дозволу, цілісно і в діалектичній єдності проаналізувати всю сукупність найбільш значущих освітніх проблем і встановити їх ієрархію, прогнозувати найбільшу ймовірність отримання об'єктивного знання. Нині виділяють

такі підходи: 1) цілісний – визначає особистість як цілісну, складну психічну систему, що має свою структуру, функції, внутрішню будову; 2) особистісний – орієнтований під час конструювання та здійснення педагогічного процесу на особистість як мету, суб'єкт, результат і головний критерій його ефективності та передбачає розглядання всіх педагогічних процесів і явищ із позиції особистості, її структури, закономірностей розвитку; 3) діяльнісний – розглядає педагогічні явища з позиції цілісного вивчення всіх компонентів діяльності: її цілей, мотивів, дій, операцій, способів регулювання, коригування, контролю та аналізу результатів, що досягаються. Цей підхід вимагає спеціальної роботи з формування діяльності, з переведення його в позицію суб'єкта пізнання, праці та спілкування, навчання його мети й планування діяльності, її організації та регулювання, контролю, самоаналізу і оцінці результатів діяльності; 4) системний – спрямований на виявлення безлічі елементів у досліджуваних педагогічних явищах і зв'язків між ними. Це передбачає розгляд об'єкта вивчення як системи, виявлення деякої безлічі елементів системи, які будуть піддані вивченню, встановлення зв'язків між елементами і їх класифікація, виявлення зв'язків (системоутворюючих), які забезпечують з'єднання різних елементів в єдину систему, виявлення структури та організації системи, шляхів управління нею як цілісним утворенням; 5) антропологічний підхід вперше розробив і обґрунтував К.Д. Ушинський. У його розумінні він означав системне використання даних всіх наук про людину як предмет виховання та врахування їх у побудові та здійсненні педагогічного процесу; 6) діалогічний підхід характеризується унікальністю людської особистості, який народжується і виявляється лише в діалогічному спілкуванні. Діалогічний підхід в єдності з особистісним і діяльнісним становить сутність методології гуманістичної педагогіки.

Євроінтеграція як стратегічний напрям розвитку країни зумовлює перебіг не тільки економічних, соціальних процесів, які відбуваються в країні, але й освітніх. У цій роботі вища освіта розглядається як ключовий фактор подальшої європейської інтеграції України.

Європейська інтеграція – процес довготривалий, який буде вимагати подолання суперечностей, стереотипів і спірних питань, які нині складно передбачити. Саме з цим уже стикались західні держави у своєму просуванні Болонського процесу. Однак зауважимо, що це мало місце в країнах, де порівняно твердо можна говорити про економічну, соціальну стабільність, наявність правової держави. Отже, щоб безнадійно не відстати, уже нині необхідні цілеспрямовані, свідомі, наполегливі зусилля для розвитку тих університетів, які найбільшою мірою готові до переходу на якісно новий рівень.

Освітні трансформації, що впроваджуються в Україні, – це не лише система використання кредитів, і не тільки модулі, рівні, експерименти, рейтинги тощо, а передусім нова філософія освітньої діяльності, нові принципи організації навчального процесу, нові технології опанування знань. Обрані шляхи модернізації освіти України співзвучні загальноєвропейським підходам. Євроінтеграція не є процесом, який спрямований на створення якоїсь надбудови. Це в основних вимірах є тим, чим ми маємо опікуватися постійно, незалежно від того, приєдналась чи ні Україна до Болонської декларації. Євроінтеграція України є дієвим засобом підвищення доступу громадян до якісної освіти. Під якістю освіти розуміють відповідність вищої освіти як соціальної системи соціально-економічним потребам, інтересам особи, суспільства і держави, що відображає компетентність, ціннісні орієнтації, соціальну спрямованість і зумовлює задоволення як особистих духовних і матеріальних потреб, так і потреб суспільства. Якість навчальних програм для студента має визначитися розвитком особистості, здатністю адаптації до вимог ринку праці та мобільності в усіх вимірах. Наголошення тільки одного з цих напрямів ніколи не дасть змоги досягти поставленої мети, оскільки між ними існує нерозривний взаємозв'язок.

Сучасні вимоги, визначені в освітніх стандартах, спонукають викладачів не тільки надавати студентам навчальну інформацію, а й навчити їх способів практичного застосування її в повсякденному житті.

Дуже важливо на цьому етапі надати студентам змогу самостійно знаходити необхідну інформацію, яку вони зможуть використовувати не тільки на заняттях, а й на практиці. *Метою самостійної роботи* студентів є формування самостійності як риси особистості і засвоєння знань, умінь, навиків.

Самостійна робота характеризується як здатність та прагнення особистості до енергійного здійснення діяльності, активність у навчанні або пізнавальна активність – стан особистості, який характеризується прагненням до енергійного оволодіння знаннями при наполегливих вольових зусиллях [2, с. 18]. Проблема самостійності студентів у навчальному процесі як основа відповідального ставлення до професійної підготовки, є однією з найважливіших. Ми можемо зауважити, що в новітніх умовах розвитку науки, техніки, технологій виробництва, різноманітності інформації, професійної відповідальності суспільство потребує компетентних спеціалістів іншого рівня, а саме таких, що вміють вирішувати складні нестандартні питання, виявляти самостійність та ініціативу, бути відповідальними за прийняте рішення, й таким чином, виникає необхідність знаходити нові підходи до підготовки професіоналів. Ми вважаємо, що необхідно проводити реформу

організації навчального процесу, особливо вищої освіти, яка саме і формує інтелектуальну, творчу, керівну еліту сучасного суспільства. Наприклад, сучасні інформаційні технології надають необмежені можливості для розміщення, збереження, обробки та доставки інформації будь-якого об'єма та змісту, а також на будь-яку відстань. У зв'язку з цим є нагальна потреба в перегляді методик викладання.

Активна самостійна робота студентів можлива лише за наявності серйозної та чіткої зацікавленості в отриманні знань. Найбільш спонукальну силу має внутрішня мотивація, яка надходить від самої діяльності. Можна казати про зацікавленість до навчання та створення умов для успішного розвитку інтелектуальних вмінь студента, коли сприйняття нової інформації викликає лише позитивні емоції, а сама діяльність спонукає до навчання.

Самостійна робота сприяє формуванню у студентів інтелектуальних якостей, необхідних майбутньому спеціалістові. Вона виховує у студентів стійкі навички постійного поповнення своїх знань, самоосвіти, сприяє розвитку працелюбності, організованості й ініціативи, випробовує його сили, перевіряє волю, дисциплінованість тощо. Під час самостійної роботи студенти мають змогу краще використати свої індивідуальні здібності. Вони вивчають, конспектують літературні джерела, за потреби повторно перечитують їх окремі розділи, абзаци, звертаються до відповідних довідників і словників. Все це сприяє глибокому осмисленню навчального матеріалу, виробляє в студентів цілеспрямованість у здобутті знань, самостійність мислення. Самостійна робота здійснює і виховний вплив на студентів, сприяючи формуванню і розвитку необхідних моральних якостей.

Відповідно, головна ознака самостійної роботи полягає не в тому, що студент займається без особистої участі й допомоги викладача, а в тому, що в його діяльності поєднується функція перекладу інформації в знання, умінь й функція керування цією діяльністю. Фахівець одержує суб'єктивне знання, відбираючи, аналізуючи, синтезуючи, класифікуючи відповідно до своїх індивідуальних потреб (завдань) інформацію, що є в підручниках і навчально-методичних матеріалах.

На нашу думку, завдання, пропонувані студентам для самостійної роботи, націлені на розвиток методологічних знань й умінь, мають припускати мобільну форму кінцевого продукту (і за обсягом, і за змістом). Організація самостійної роботи в контексті інформаційної діяльності – створення бібліографічного списку, анотації, реферату, огляду, таблиці, аналітичної довідки, діаграми, рецензії й т.д. Все це дає змогу студенту не тільки пройти весь шлях вирішення творчого завдання – від моменту зародження творчого задуму до його

втілення в матеріальному продукті, але й багаторазово відтворити творчий процес, обробляючи необхідні вміння в умовах, що змінюються. Зрештою, це має призвести до розвитку здатності швидко й точно спрогнозувати, спланувати й скорегувати пізнавальні дії на будь-якому етапі інформаційних процесів.

Висновки і пропозиції. Отже, результативність самостійної роботи студентів залежить в основному від двох причин: від самого студента (найбільше заважає брак працелюбності, волі, наполегливості, загальної підготовленості, здібностей, відсутність умінь самостійно працювати тощо) і від викладача (циклових комісій, кафедр). Підбиваючи підсумки, можна зробити висновок, що самостійна робота є організованою викладачем активною діяльністю студента, яка спрямована на виконання поставленої дидактичної мети, але здійснюється без посередньої його участі; вона вимагає від викладача ретельного її планування, створення умов ефективної організації навчальної роботи та науково-методичного забезпечення. Від організації самостійної роботи істотно залежать результати навчання

студентів та їх майбутня практична діяльність. Найміцнішими та найтривалішими будуть ті знання, які студент здобув самостійно, завдяки власному досвіду та ініціативі.

Список використаної літератури:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2-х кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: наук. видання. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Буряк В.К. Самостоятельная работа учащихся. Москва : Просвещение, 1984. 64 с.
3. Дьяченко В.К. Нова дидактика. Москва : Народное образование, 2001. 496 с
4. Енциклопедія освіти. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Навчально-методичне забезпечення діяльності вищого навчального закладу. URL: <http://uastudent.com/navchalno-metodychne-zabezpechennja-zakladu>.
6. Якунин В.А. Педагогическая психология : учебное пособие. Санкт-Петербург : изд-во Михайлова В.А.; изд-во «Полиус». 1998. 639 с.

Tamarkina O., Baidak L. Methodological approaches in organizing students' self educational activity in the European integration conditions

This article discusses methodological approaches in organizing students' self-educational activity. In the current context of reforming higher education and Ukraine's accession to the European space within the Bologna process, a qualitatively new stage of solving the problem of organizing students' self educational activity has come. The activity of a specialist in terms of market relations is to further accelerate changes in professional knowledge, skills, ability to independently, quickly and qualitatively improve their qualifications. The content of the process of higher education is to acquire the knowledge, skills and competences required for professional activity, as well as the knowledge about the methods of activity that ensure the acquisition and use of this knowledge both in practical work in the specialty and in everyday life. Self educational activity of students is an integral part and logical continuation of the lecture-seminar system of teaching. The student must master the method of self-independent work during the lecture. Students at ZVO need to develop the ability to listen and summarize lectures, because working on them requires considerable effort: not only to listen but also to perceive, to understand the content of lectures, to organize and group knowledge, to creatively comprehend them. Global integration processes of the modern world are an objective tendency of development of all spheres of public life. They encompassed social production, culture, spiritual life, education and the scientific field. The process of integration of the system of formation of Ukraine into Europe, introduction of the principles of the Bologna process into the university system of education, revision of the methodology of quality control of education in the higher education system and is the purpose of modernization of higher education of Ukraine and creation of such model of the educational process in which the best national and foreign traditions would be optimally combined. The essence of the Bologna Process lies in the formation of the prospect of a pan-European higher education system based on the commonality of fundamental principles of functioning. This process has been an impetus for revising the principles and methodology of quality control of education by international standards and has a positive impact on the quality of student preparation in Ukrainian universities.

Key words: *methodological approaches, European integration, self educational activity, Bologna process, intrinsic motivation.*